

Курепін Вячеслав Миколайович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри методики професійного навчання
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв

ОСВІТА ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ ФАКТОР СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Розвиток українського суспільства характеризується актуалізацією проблем забезпечення її стійкості. Воєнний стан, руйнування соціальної та критичної інфраструктури, масштабні міграційні процеси, зміна демографічної структури населення тощо створюють нові виклики для функціонування територіальних громад, посилюють соціальну вразливість окремих груп. У таких умовах важливо адаптуватися до кризових обставин, зберігати соціальну цілісність та відновлюватися після потрясінь.

У сучасних дослідженнях вітчизняних науковців О. Горбенко [12], І. Бацуровської [2], В. Іваненко [8] підкреслюється значення освіти як інституційного фактора, що сприяє адаптації громад до викликів сьогодення та їх довгострокової стійкості. Вони охоплюють як теоретичні концепції соціальної згуртованості, так і практичні механізми інтеграції освіти у стратегії розвитку громад, що створює науковий фундамент для обґрунтування значимості освіти, як інструкційного фактору.

Важливим є практико-прикладний внесок у розуміння освіти як фактора сталого розвитку: у публікаціях А. Кудряшової [6], О. Самойленко [9], А. Галєєвої [12] показано, що освітня сфера виступає вагомим елементом інноваційного сталого розвитку, який пов'язаний із соціально-економічною стабільністю, конкурентоспроможністю та якістю життя в суспільстві. Важливі й практичні дослідження А. Дідняка [3], В. Кузнецової [15], Д. Марченка [16] з питань забезпечення стійкості системи управління освітою в умовах воєнного стану, де освіта розглядається як один із фундаментальних громадських інститутів і вимагає партнерської взаємодії з іншими соціальними інститутами для адаптації та розвитку в умовах зміни зовнішніх обставин.

В умовах нестабільності значущості набуває відповідальність громад за стратегічне планування розвитку, управління ресурсами та забезпечення якості громадських послуг, зокрема освітніх. Стійкість громади перестає бути виключно безпековою категорією [1, с. 41], трансформуючись вона набуває комплексного соціально-економічного та інституційного виміру.

Завдяки інституціям відбувається стабілізація суспільства: консолідується локальні спільноти, формується довіра між громадянами та владою, забезпечуються сталі соціальні зв'язки та виконується функція соціалізації. В таких умовах система освіти не лише надає освітні послуги, а й виконує важливу громадську місію [2, с. 23].

У контексті воєнних викликів питання стійкості територіальних громад набуває додаткового значення. Передача управлінських повноважень на місцевий рівень не тільки створила передумови для формування спроможних громад, здатних самостійно визначати пріоритети свого розвитку, водночас поклала на них відповідальність за ефективність прийнятих рішень та сталість функціонування соціальної інфраструктури, соціальну згуртованість, інституційну ефективність та здатність до інноваційного розвитку. Йдеться річ не лише про матеріально-фінансові ресурси, забезпечення базових послуг, а й про наявність людського та соціального капіталу [3, с. 34], рівня

довіри, активності громадянського суспільства, готовності до колективної взаємодії у кризових ситуаціях.

У структурі інституцій територіальної громади заклади освіти посідають особливе місце. Вони поєднують функції, які формують систему цінностей, громадянську ідентичність, навички взаємодії та відповідальності, що безпосередньо впливають на рівень соціальної згуртованості громади. Освітній процес формує норми та моделі поведінки, сприяє розвитку культури солідарності, взаємодопомоги та участі в громадському житті [4, с. 68]. Освітнє середовище, як майданчик для комунікації різних соціальних груп (молодь, батьки, педагоги, представники місцевої влади та громадських організацій) формують досвід демократичної участі, партнерства та спільного прийняття рішень.

В умовах будь якої кризи, у тому числі воєнних викликів, заклади освіти стають центрами психологічної підтримки, інформаційної стабілізації та громадської активності. Забезпечуючи безперервність освітнього процесу, вони дають надію на відчуття стабільності та передбачуваності для молоді, що є важливим фактором збереження соціальної рівноваги. Освіта інтегрується у ширший контекст місцевого розвитку [5, с. 7]. Через реалізацію соціально відповідальних практик поширюються волонтерські ініціативи, забезпечується участь молоді у благодійних акціях, проєктах розвитку громади тощо.

Через систему освіти забезпечується відтворення культурних норм, цінностей та соціального досвіду молоді, формується людський капітал здатний до активної участі в громадській діяльності. Освіта виступає середовищем формування громадянської ідентичності, правової культури, відповідальності та солідарності. Вона перетворюється з сфери надання освітніх послуг (основна функція), в механізм забезпечення соціальної стабільності, інтеграції та розвитку (додаткова функція). Через систему освіти здійснюється підготовка майбутніх фахівців, лідерів громад [6, с. 144], активних громадян, здатних брати участь у процесах самоуправління та соціального розвитку.

У сучасних умовах, умовах внутрішніх та зовнішніх кризових викликів, освіта виконує стабілізаційну функцію. Її діяльність виходить далеко за межі традиційного освітнього процесу. Вона підтримує психологічну рівновагу учасників освітнього процесу [7, с. 130], сприяє збереженню довіри до громадських інституцій, стає осередком комунікації та партнерства, стратегічним фактором соціальної згуртованості та стійкості суспільства.

Децентралізація посилила управлінську автономію закладів освіти та розширила можливості громад щодо стратегічного планування розвитку освітнього простору. Відтепер державні органи, зокрема Міністерство освіти і науки України, формують нормативно-правову базу, стандарти освіти та загальні напрями розвитку галузі. Водночас органи самоуправління на місцевому рівні відповідають за управління мережею закладів освіти, їх фінансування, кадрове забезпечення, створення безпечних та сучасних умов навчання.

Передача повноважень та ресурсів на рівень територіальних громад зумовила необхідність переосмислення ролі органів місцевого самоврядування в забезпеченні якості та доступності освіти [8, с. 126], формуванні та реалізації освітньої політики на місцях. У нових умовах, воєнних та соціально-економічних викликів, освітня політика на рівні громади повинна бути спрямована на забезпечення безперервності освітнього процесу, підтримку внутрішньо переміщених осіб, розвиток інклюзивної середовища, формування громадянської свідомості та патріотизму. Нові вимоги до ефективності управління вимагають від освітніх інституцій прозорості прийняття рішень та

відповідальності за результати діяльності, задоволення потреб місцевого ринку праці. Важливим стає налагодження партнерства між закладами освіти, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та бізнесом.

Виступаючи ключовим механізмом формування людського капіталу система освіти формує основу конкурентоспроможності громади у довгостроковій перспективі. Продуктивний потенціал особистості та її здатність до самореалізації, у тому числі і професійної діяльності залежить від сукупності знань, умінь, навичок, компетентностей, ціннісних орієнтацій та мотивацій. Саме освіта сприяє розвитку критичного мислення, цифрових компетентностей, комунікативних навичок, культури відповідальності та громадянської активності. Це особливо важливо в умовах соціальних трансформацій та воєнних викликів, коли здатність до адаптації, інноваційності та солідарної взаємодії визначає життєздатність громади [9, с. 261].

У сучасних умовах важлива згуртованість громади, її готовність до спільного реагування на кризові ситуації та реалізацію стратегічних ініціатив. Освітній процес формуючи горизонтальні зв'язки між молоддю, батьками, педагогами, представниками місцевої влади та громадськими організаціями створює комунікаційний та коопераційний простір, де на початковому рівні формується довіра, співпраця, спільні цінності та норми взаємодії. Освіта не лише акумулює людський ресурс, а й формує ціннісне підґрунтя для відповідального та солідарного розвитку громади. Інвестиції в освіту є інвестиціями в майбутню стійкість територіальної громади [10, с. 126].

За умови децентралізації влади, територіальні громади забезпечують ефективне функціонування освітніх інституцій. Посилення ролі громади у визначенні стратегічних напрямів розвитку освітньої сфери базується на засадах відкритості, прозорості, взаємної відповідальності та стратегічного планування. Важливим є залучення представників освітньої спільноти до розроблення місцевих програм соціально-економічного розвитку, що дозволяє інтегрувати освітні потреби у загальну стратегію громади.

Таке партнерство в умовах невизначеності та кризи має особливу значущість, особливо у реалізації безпекових заходів під час воєнного стану [11, с. 473]. Важлива співпраця місцевого самоврядування з керівниками закладів освіти щодо забезпечення безперервності навчання, організації укриттів, психологічної підтримки молоді та педагогів, інтеграції внутрішньо переміщених осіб у освітній простір громади.

Громадські трансформації не можливі без орієнтації закладів освіти на потреби територіальної громади. Ізольоване функціонування освітніх інституцій неможливе в конкретному соціальному середовищі. Їх діяльність має узгоджуватися з реальними запитами населення, демографічними тенденціями, економічними можливостями та культурними особливостями громади. Для цього потрібні гнучкі освітні програми, адаптація профілів навчання до потреб місцевого ринку праці [12, с. 9], врахування інтересів різних соціальних груп та активну взаємодію з батьківською та громадською спільнотою.

Сучасну гуманістичну парадигму освітньої діяльності виявляє розвиток інклюзивної освіти. Незалежно від стану здоров'я, соціального статусу чи інших індивідуальних особливостей кожна дитина має право на якісну освіту. Зрозуміло, створення інклюзивного освітнього середовища у межах територіальної громади не лише забезпечує рівний доступ до навчання, а й формує в учасників освітнього процесу повагу, толерантність та взаємну підтримку. Інклюзія сприяє подоланню соціальних бар'єрів, зменшенню нерівності та зміцненню згуртованості.

Освітні заклади, в умовах воєнних викликів, завдяки інклюзивній складовій стають простором адаптації та інтеграції, де формується відчуття безпеки та

стабільності [13, с. 82]. Діти та молодь, які пережили травматичний досвід або були змушені змінити місце проживання, отримують психологічну, реабілітаційну та соціальну підтримку.

Освітні інституції під час післякризової відбудови територіальних громад можуть виступати центрами громадської активності через участь молоді у програмах відновлення постраждалих від воєнних дій територіях; волонтерські, культурні та просвітницькі проєкти, долучившись до реалізації місцевих стратегій розвитку. Освітні установи у процесах відновлення повинні посилювати свою інституційну роль та підвищувати адаптивний потенціал громади. Вони забезпечують підготовку кадрів для потреб відбудови, експертну та консультативну підтримку місцевим ініціативам, сприяють розвитку підприємницьких та цифрових компетентностей населення, формуючи основу довготривалої стійкості та соціальної консолідації територіальної спільноти.

В умовах воєнних викликів важливо забезпечити безперервність освітнього процесу з належними безпековими умовами функціонування закладів освіти. Стратегічною складовою управління освітньою діяльністю у кризових обставинах стає безпекова інфраструктура [14, с. 265]. Наявність укриттів, систем оповіщення, евакуаційних маршрутів, належного інженерно-технічного оснащення та організації пропускового режиму є обов'язковою умовою освітнього простору під час воєнного стану в Україні.

Важлива інтеграція безпекових вимог у систему управління закладом освіти [15, с. 63]. Наявність та своєчасне оновлення внутрішніх протоколів реагування на надзвичайні ситуації; планів евакуації, координації дій з місцевими органами влади та службами цивільного захисту; регулярне проведення інструктажів та тренувань; формування культури безпечної поведінки серед здобувачів освіти та працівників сприяють мінімізації ризиків та підвищують готовність освітньої спільноти до оперативного реагування на небезпеки.

Прикладом готовності освітньої спільноти до оперативного реагування на небезпеки є реалізація адаптаційних механізмів у вигляді дистанційних чи змішаних форм навчання. У разі загострення безпекової ситуації освітні установи, використовуючи цифрові платформи та електронні освітні ресурси гнучко організовують освітній процес. За допомогою інформаційно-комунікаційної інфраструктури забезпечується освітня діяльність незалежно від місця перебування здобувачів освіти та педагогів, що особливо актуально в умовах переміщення населення чи тимчасового припинення очного навчання.

Зниження рівня тривожності та формування стійкості до стресових впливів відбувається за рахунок психологічного супроводу, консультативної допомоги, створення безпечної емоційної середовища. Освітній заклад виконує функцію стабілізаційного середовища, яке допомагає молоді зберігати відчуття структурованості та передбачуваності в умовах нестабільності [16, с. 101]. Ефективна комунікація та прозорість дій сприяють зміцненню довіри до освітньої інституції та підтримують соціальну згуртованість громади.

На рівні громади системним процесом повинно бути стратегічне планування розвитку освіти, яке визначає довгострокові пріоритети, цілі та механізми досягнення потреб мешканців. Воно передбачає визначення пріоритетних напрямів розвитку, серед яких модернізація освітньої інфраструктури, цифрова трансформація освітнього процесу, забезпечення інклюзивності, підвищення професійної компетентності педагогічних працівників та впровадження інноваційних підходів до навчання. Стратегія розвитку освіти на рівні громади все більше стає дієвим інструментом

управління якістю освітніх послуг, спрямованим на сталий розвиток території та підвищення добробуту її мешканців.

Отже, сучасні умови роблять освіту базовим соціальним інститутом, який формує спроможність громади протидіяти кризам і забезпечує довгостроковий розвиток. Через механізми формальної та неформальної освіти громада відтворює людський капітал, підвищує рівень соціальної мобільності та зміцнює власну конкурентоспроможність. Забезпечуючи інтеграцію соціальних ресурсів, ціннісні орієнтири розвитку, освіта створює підґрунтя для стійкості територіальної громади, відновлення та поступального зростання. Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з поглибленим аналізом механізмів оцінювання впливу освіти на рівень стійкості громад. Актуальним є вивчення моделей партнерської взаємодії між закладами освіти та органами місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

- 1. Іваненко В.С.** Сталий розвиток громад: економічні імперативи та стратегічні орієнтири. Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти : матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 3 грудня 2025 р.). Миколаїв: МНАУ, 2025. С. 40–43. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/23691>.
- 2. Batsurovska I. V.** Modern features of the functioning of the education system during martial law. Learning and Teaching: After War and in Peacetime : materials of the II international scientific and practical conference, Kharkiv, Ukraine, November 10, 2023 / H.S. Frying pans of the Kharkiv National Pedagogical University; ed. I. Kostikova. Kharkiv, 2023. P. 21–23. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15843>.
- 3. Дідняк А.В.** Збалансований розвиток громад через інтеграцію економічних та екологічних пріоритетів. Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти : матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 3 грудня 2025 р.). Миколаїв: МНАУ, 2025. С. 32–35. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/23687>.
- 4. Курепін В. М., Іваненко В. С.** Застосування цифрових технологій у сільському господарстві для досягнення цілей сталого розвитку. Modern Economics. 2024. № 47(2024). С. 62–69. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V47\(2024\)-09](https://doi.org/10.31521/modecon.V47(2024)-09).
- 5. Batsurovska I., Kurepin V.** The Impact of the War in Ukraine on the Study Results at an Agricultural University. Tréma. 2023. № 60. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15314>.
- 6. Кудряшова А. Б.** Розвиток місцевого самоврядування в мінливих умовах воєнного стану. Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції : матеріали X всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 25-27 жовтня 2023 року). Миколаїв : МНАУ, 2023. С. 142–144. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15756>.
- 7. Курепін В. М.** Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. Освіта під час війни: розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення, цифрова трансформація, євроінтеграція : матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26 жовтня 2023 року). Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2023. С. 128–132. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15819>.
- 8. Курепін В. М., Іваненко В. С.** Взаємодія місцевих органів влади та засобів масової інформації як фактор реалізації інформаційної політики при надзвичайних ситуаціях. Modern Economics. 2025. № 49(2025). С. 124–132. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V49\(2025\)-17](https://doi.org/10.31521/modecon.V49(2025)-17).
- 9. Курепін В. М., Самойленко О. О.,**

Бацуровська І. В. Кібербезпека цифрового освітнього середовища як складова системи безпеки праці та життєдіяльності. Суспільство та національні інтереси: журнал. 2025. № 11(19). С. 255–268. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/22584>.

10. Бацуровська І.В., Кашина Г. С. Інтеграція сучасних освітніх технологій, системи якості вищої освіти та принципів безпеки життєдіяльності у підготовці фахівців. *Перспективи та інновації науки. Серія : Педагогіка. Психологія. Медицина.* 2025. № 3(49). С. 119–136. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/20873>.

11. Самойленко О.О., Бацуровська І. В., Курепін В. М. Кібергігієна та безпека життєдіяльності як ключові елементи цифрової компетентності здобувачів освіти. *Національні інтереси України.* 2025. № 11(16). С. 461–477. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/22583>.

12. Batsurovska, I.V., Dotsenko, N. A., Gorbenko, O. A., Haleeva, A. P., & Kurepin, V. M. (2024). Online control of educational results of the unit “Electricity” in the conditions of blended learning. *Journal of Physics: Conference Series*, 2871(1), 012013. <https://doi.org/10.1088/1742-6596/2871/1/012013>. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/19001>.

13. Dotsenko N., (2024). Online learning tools as an instrument for digital transformation of engineering education. *Traditions and new scientific strategies in the context of global transformation of society.* Baltija Publishing, 2, 53–94. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-406-1-20>. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/17407>.

14. Іваненко В. С. Реалізація заходів цивільного захисту у реформах місцевого самоврядування. Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції : матеріали Х всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 25-27 жовтня 2023 року). Миколаїв : МНАУ, 2023. С. 265–268. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15758>.

15. Кузнецова В. А. Трансформація професійної освіти і навчання інноваційними технологіями. Інноваційні цифрові рішення як драйвер соціальних змін в освітньому та професійному середовищі : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 листопада 2025 р.). Частина II / упорядн.: Бацуровська І. В., Кашина Г. С. Київ : АПСВТ, 2025. С. 62–66. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/24050>.

16. Курепін В. М., Марченко Д. Д. Адаптація молодих спеціалістів-менеджерів в умовах цифровізації кадрової політики об'єктів господарювання. *Modern Economics.* 2025. № 50(2025). С. 95–102. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V50\(2025\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V50(2025)-13).

Курепін В. М. Освіта як інституційний фактор стійкості територіальної громади: соціально відповідальний аспект

У статті автором обґрунтовано роль освіти як базового соціального інституту, який визначає рівень адаптивності, згуртованості та стратегічної спроможності територіальної громади. Досліджено підходи до розуміння стійкості громади та розкрито значення освітньої системи у формуванні людського та соціального капіталу, розвитку громадянської відповідальності та соціальної стабільності в умовах невизначеності та кризових викликів, зокрема воєнного характеру. Звернено увагу на забезпечення рівного доступу до якісних освітніх послуг, розвитку інклюзивної середовища, підтримці вразливих груп населення та орієнтації на потреби місцевої спільноти. Окреслено механізми інтеграції освіти до стратегічного планування розвитку громади, а також її роль у забезпеченні безперервності освітнього процесу та формуванні культури безпеки.

Ключові слова: освіта, територіальна громада, інституційний розвиток, соціальна відповідальність, людський капітал, стратегічне планування, інклюзивна освіта.

Kurepin V. Education as an Institutional Factor of Territorial Community Sustainability: a Socially Responsible Aspect

In the article, the author substantiates the role of education as a basic social institution that determines the level of adaptability, cohesion, and strategic capacity of a territorial community. Approaches to understanding community resilience are explored and the importance of the education system in the formation of human and social capital, the development of civic responsibility, and social stability in conditions of uncertainty and crisis challenges, in particular of a military nature, is revealed. Attention is paid to ensuring equal access to quality educational services, developing an inclusive environment, supporting vulnerable groups, and focusing on the needs of the local community. The mechanisms for integrating education into strategic planning for community development are outlined, as well as its role in ensuring the continuity of the educational process and forming a culture of safety.

Keywords: education, territorial community, institutional development, social responsibility, human capital, strategic planning, inclusive education.

Лисицька Наталія Олексіївна,
практичний психолог КЗ «Лисичанський дошкільний
навчальний заклад (ясла-садок) № 7 «ІСКОРКА»

Бугайова Анна Сергіївна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Лубни, Полтавська область

Бугайова Поліна Сергіївна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Лубни, Полтавська область

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: БАР'ЄРИ ТА РЕСУРСИ

Повномасштабна війна російської федерації проти України зумовила безпрецедентне зростання кількості ветеранів, які повертаються до мирного життя після участі в бойових діях. За цих умов питання соціальної інтеграції ветеранів набуває не лише індивідуального, а й загальносуспільного значення. Успішність цього процесу безпосередньо впливає на соціальну стабільність, економічний розвиток держави та формування довіри між громадянами й інституціями. Ветерани є носіями унікального досвіду, цінностей і навичок, які можуть стати потужним ресурсом для розбудови країни, однак їхня інтеграція часто супроводжується низкою системних бар'єрів.

Соціальна інтеграція ветеранів – це складний і багатовимірний процес, що охоплює професійну реалізацію, освітню адаптацію, відновлення соціальних ролей, взаємодію з громадою та підтримання психологічного благополуччя. Повернення з фронту передбачає не лише фізичну демобілізацію, а й глибоку трансформацію ідентичності, переосмислення власного досвіду та пошук нового місця в цивільному житті. Нерідко ветерани стикаються з труднощами працевлаштування, бюрократичними перепонами, недостатньою координацією державних програм, а також із прихованою